

УДК 328.16(477):331.556(477.52):314.151.3-054.7(470+571)

Перспективи трудової міграції населення Сумської області до Росії в умовах української політичної кризи

Г.В. ПАВЛЕНКО

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна,
E-mail: pavlenkoanya@rambler.ru

Авторське резюме

У статті аналізуються особливості процесів трудової міграції з Сумської області та України в цілому до Росії, вивчаються зміни міграційного законодавства обох держав за останні роки. Особлива увага приділяється розгляду причин для виїзду за кордон сумчан та географії їхніх поїздок. Досліджується вплив суспільно-політичної кризи в Україні на відносини з Російською Федерацією та на міграційні процеси між країнами. Робиться висновок щодо можливого зменшення потоку мігрантів до Росії та активізацію виїзду на заробітки до країн Європи.

Для населення Сумської області та України основною країною-реципієнтом традиційно була Росія, проте за останній рік складного суспільно-політичного конфлікту між цими країнами «міграційна картина» зазнала суттєвих змін. З 2014 року змінилися правила перебування іноземних громадян у Російській Федерації, згідно з якими громадяни України могли перебувати в Росії не більше 90 днів за півроку; посилилася відповідальність за порушення правил реєстрації та міграційного обліку, постало питання про введення візового режиму. Через падіння курсу рубля та загострення конфлікту на сході України трудові мігранти зіткнулися з рядом економічних проблем та ризиків. Ці чинники, на думку експертів, найближчим часом призведуть до переорієнтації процесів трудової міграції населення області до Польщі та інших європейських країн.

Ключові слова: трудова міграція, міграційне законодавство, міграція до Росії, суспільно-політичний конфлікт.

The prospects of Sumy oblast population for labor migration to Russia under conditions of ukrainian political crisis

H.V.PAVLENKO

V. N. Karazin Kharkiv national university, Kharkiv, Ukraine, E-mail: pavlenkoanya@rambler.ru

Abstract

The article studies the main peculiarities of labor migration from Sumy oblast and Ukraine to Russia and the main changes of immigration legislation of both countries in the last few years. This work focuses on the main reasons that make Sumy citizens cross the border to seek a better job and their main destinations. The influence of Ukrainian crisis on relations with Russian federation is being investigated. The number of labor immigrants to Russia is expected to decrease, activating the workers flow to European countries.

Russia was always a traditional «recipient country» for Ukrainians, but the past year witnessed a difficult public policy conflict between two countries, that changed the immigrant situation significantly. The rules on stay of foreigners, that allowed Ukrainian citizens to live in Russia for 90 days in 6 months, changed in 2014 accompanied by the increasing of responsibility for violation the rules of immigration and registration, raising the question of introduction the visa regime. The Ruble's fall and the aggravation of the conflict in Eastern Ukraine forced labor immigrants to face numerous economic problems and risks. The experts think that these factors are likely to cause reorientation of labor migration processes to Poland or other European countries.

Keywords: Labor migration, immigration legislation, migration to Russia, public policy conflict.

Постановка проблеми. Проблема міграції робочої сили завжди була актуальною через значний вплив на розвиток економіки та суспільно-політичне становище в країні. Дослідити її реальні обсяги, легальність переміщень, географію, а також спрогнозувати позитивні чи негативні наслідки її впливу – важливе завдання уряду кожної держави. Трудова міграція завжди була притаманна населенню України, проте останнім часом значно змінилися її напрями та характеристики. І хоча за десятиріччя незалежності список напрямків міграції з України значно розширився, для українців основною країною-реципієнтом традиційно залишалася Росія. Ця закономірність також ха-

рактерна і для Сумської області, яка граничить з трьома областями Російської Федерації. Проте за останній рік складного суспільно-політичного конфлікту між цими країнами і «міграційна картина» зазнали суттєвих змін.

Аналіз досліджень і публікацій. Різні аспекти трудової міграції з України, її причини та чинники еволюції, розвиток міграційних потоків аналізуються в багатьох наукових працях українських вчених. Серед них слід зазначити роботи О. Хомри, О. Малиновської, С. Одинець, О. Ровенчак, І. Молодікової. Разом із тим, нинішня ситуація та її вплив на структуру трудової міграції ще не вивчалися в масштабних дослідженнях через недавні зміни в законодав-

© Г.В. Павленко, 2015

ствах обох країн з питань міграційної політики та «хитку», нестабільну фазу відносин.

Мета дослідження – аналіз особливостей міграційних процесів з Сумської області до Росії, опрацювання змін міграційного законодавства, прогнозування майбутніх перспектив для сумських та українських мігрантів.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні не існує чіткої статистики стосовно міграційних процесів населення. За різними джерелами, що надають інформацію про обсяги міграції, сукупна кількість емігрантів з України становить від 1,5 до 6,5 мільйона осіб. Хоча існують розбіжності в кількісних оцінках, проте показник працевлаштування виїжджаючого населення в Росію всі джерела наводять однаковий – майже половина українців. Це явище обумовлюється низкою закономірних факторів: сусідство країн, відсутність мовних та культурних бар'єрів, можливість нелегального працевлаштування, захищеність приймаючої сторони в дешевій робочій силі, можливість «човникових» переміщень та багато інших.

Для населення Сумської області трудова міграція є дуже поширеним засобом заробітку. Так, за результатами соціологічного дослідження, проведеного соціологічною лабораторією Сумського державного університету, більше половини опитаних (54,57%) зазначили, що або вони самі, або їхні близькі родичі виїжджають на заробітки за межі області. При цьому найбільш поширеними є виїзди на тривалий час, а не на сезон (2-3 місяці). Результати опитування підтверджують досить тривожну для економіки області негативну тенденцію – серед тих, хто виїжджає на заробітки за межі області переважає найбільш активне населення віком від 25 до 40 років (55,7%). Серед тих, хто виїжджає на заробітки на тривалий строк, переважають люди старшого віку – 40-45 років (45,45% проти 41,1% молодих до 25 років та 42,05% 25-40 років). А от молоді частіше їздять на сезонні роботи [1, с. 15].

Тенденція виїзду на заробітки до Російської Федерації є переважаючою для населення Сумської області. Частка таких мігрантів, за результатами дослідження, складає близько 45% всіх, хто виїжджає. В далеке зарубіжжя на заробітки виїжджають близько 25%. Раніше це легко пояснювалося значно більшими складнощами виїзду і ризиками, але нинішня суспільно-політична криза і нововведення в міграційних законодавствах призводять до складнощів і ризиків уже по відношенню до міграції в Росію.

Минулий рік розпочався з істотних змін у правилах перебування іноземних громадян у Російській Федерації. З 1 січня 2014 р. набули чинності зміни до Федерального закону Російської Федерації «Про порядок виїзду з Російської Федерації та виїзду в Російську Федерацію» та статті 5 Федерального закону «Про

правове становище іноземних громадян у Російській Федерації». Згідно з цими змінами громадяни України могли перебувати в Росії не більше 90 днів за півроку. Для порівняння: раніше після закінчення 90-денного терміну перебування на заробітках громадянину України достатньо було лише на день повернутися додому, а наступного дня вже можна було повертатися до РФ.

Наступний крок – посилення відповідальності за порушення правил реєстрації та міграційного обліку. Була введена кримінальна відповідальність до 3 років позбавлення волі та штраф у розмірі від 100 до 500 тисяч рублів. Також значно знизився відсоток допустимої частки іноземних працівників у сфері роздрібно-торгівлі та спорту.

З січня 2015 року українських мігрантів торкнулися чергові зміни в міграційному законодавстві РФ. Тепер жителі країн СНД, за винятком тих, що входять до Митного союзу, зможуть в'їжджати до Росії тільки за закордонними паспортами. А для влаштування на роботу або отримання виду на проживання необхідно буде скласти іспит з історії, культури, кримінального і адміністративного права Росії [4].

Звісно, ці зміни були спрямовані перш за все на легалізацію праці іноземців, але складна процедура отримання «патентів» на працю, обмеження строків перебування за кордоном та супровідні витрати на закордонні паспорти, складання іспитів та обов'язкове медичне страхування не могли не вплинути на зміну географії міграційних переміщень. До того ж, за даними Держкомстату лише 35,1 % трудових мігрантів з України мають дозвіл на проживання та працю, 39,3 % тимчасову реєстрацію, а жодного офіційного статусу не мають 25,6% мігрантів. У той час як кримінальна відповідальність та зняття штрафу за законодавством РФ тепер передбачаються навіть за незначні порушення правил реєстрації [3].

На думку голови Федерації мігрантів Росії Мухаммеда Аміна, падіння курсу рубля також позначиться на питанні вибору Росії як країни для еміграції. Після Нового року РФ планують покинути близько 25% трудових мігрантів [2]. Результати дослідження в Сумській області показують, що основною причиною виїзду на заробітки є не відсутність роботи (на це скаржаться лише 22,78% опитаних), а пошук можливостей заробити більше. Майже 45% опитаних зазначають, що вони чи їх родичі виїжджають за межі області у пошуках більшого заробітку, аніж мають його тут. Серед поширених і значимих причин можна зазначити також бажання заробити гроші на конкретні потреби – на житло, освіту, придбання машини тощо – на цей показник вказують 12,66% опитаних [1, с. 22]. На нашу думку, в силу економічних проблем, пов'язаних з падінням курсу

рубля, трудові мігранти з Сумської області тепер повинні будуть переорієнтуватися з Росії на країни ЄС.

Із загостренням суспільно-політичного конфлікту збільшився вплив робочої сили з Сумської області та України в цілому – в пошуках «притулку». Основними причинами трудової міграції тепер стали не лише економічні, але й воєнно-політичні. Багато мігрантів, які раніше виїжджали на заробітки на короткий термін, вирішили переїхати до Росії назавжди. ЗМІ заговорили про «масову міграцію населення України до РФ» та про 143 тисячі біженців. Проте цю інформацію з часом було скасовано Федеральною міграційною службою.

Поряд з проблемою реєстрації трудових мігрантів з'явилися й інші – ризики, пов'язані з перетином кордону, «вивозом» зароблених коштів та й загалом проблеми безпеки. Бойові дії, що ведуться на Сході України, ускладнили не лише виїзд на заробітки, але й повернення мігрантів на батьківщину. На думку експерта ринку праці Сергія Марченка, в Росії починаються великі проблеми з міжнародними фінансовими інститутами. Зокрема, існує вірогідність того, що РФ може відмовитися від використання платіжних систем Visa і MasterCard [7]. Розпочалися дискусії щодо необхідності введення візового режиму з обох боків. Проте введення такого режиму з української сторони навряд чи серйозно позначиться на міграційному потоці з Росії в Україну, але якщо Росія введе у відповідь візовий режим для громадян України, це стане перешкодою для багатьох потенційних іммігрантів [6].

У той же час з боку інших країн – потенційних реципієнтів – навпаки розпочато перемовини з приводу поліпшення візових режимів та відкриття українцям шенгенських віз. Можливість безвізового режиму з Європейським Союзом відносно українських громадян буде розглядатися на саміті «Східного партнерства» в Ризі у травні 2015 року. Проте представники Євросоюзу вимагають від уряду України прийняття ряду законодавчих актів, зокрема – введення біометричних паспортів, яке вже розпочато з 1 січня 2015 року.

За прогнозами вчених, що досліджують нинішню міграційну ситуацію в Україні, найближчим часом відбудеться переорієнтація хвилі трудової міграції з Росії на Польщу, де є можливість півроку працювати без реєстрації. До того ж, Польщі на сьогодні дуже не вистачає робочої сили, зокрема сезонних працівників, оскільки Польща, як і Україна, є аграрною державою.

За словами С. Марченка, «поляки вступили до ЄС 11 років тому, і зараз уже мають можливість вільно працювати у всіх країнах, і безліч поляків сьогодні працює, наприклад, у Великобританії, де рівень життя і зарплат дуже високий. Відповідно, в самій Польщі є потреба у

робочій силі. Тому я прогножую, що вже протягом найближчого року люди, які раніше їхали до Росії, будуть масово переорієнтовуватися на роботу в Польщі» [7].

За результатами всеукраїнського соціологічного дослідження 2013 року, на другому місці після Росії серед «приймаючих» країн знаходиться Італія (13,4% від загального числа мігрантів), далі – Чехія, Польща, Угорщина, Іспанія, Португалія. А основною сферою зайнятості українців за кордоном є будівництво, праця домашніми робітницями, сільське господарство і торгівля [5]. Серед вихідців із Сумської області також переважна більшість мігрантів працюють робітниками та будівельниками. Проте такі мігранти, як ілюструють наші дослідження, знаходили роботу саме в Росії, в той час як до країн Східної Європи виїжджає більше представників розумових професій – вчителів, лікарів, економістів, інженерів, програмістів.

Враховуючи зазначені вище особливості нинішнього етапу відносин з Росією, можна очікувати і певних змін у професійній структурі трудових мігрантів, а саме зниження відсотка робітників та будівельників, для роботи яких зараз будуть додаткові вимоги, перш за все їх легалізація та страхування, що суттєво впливатиме на вартість такої робочої сили. Хоча цей напрям міграції все ще буде залишатися для сумчан значимим, оскільки економічна криза в країні суттєво вплинула на зростання безробіття, а знецінення гривні і втрата заощаджень значно знизили купівельну спроможність населення і вплинули на активність на регіональному ринку будівельних послуг.

Значущим критерієм у виборі країни для працевлаштування сьогодні можна вважати і ворожість по відношенню до українських працівників в Росії, а також зростання рівня патріотизму серед українців.

У той же час можна очікувати зростання потоку мігрантів до країн Східної та Західної Європи. Особливо – молодого і освіченого населення. Якщо ще 5 років тому до Західної Європи частіше виїжджали представники сфери обслуговування – продавці, перукарі, кухарі тощо [1, с. 29-31], то сьогодні до цієї групи активно долучаються і представники інтелектуальних професій, амбітні випускники сумських вишів. Тож можна зробити висновок, що переорієнтація українців у питаннях пошуку роботи з Росії на європейські країни позначиться позитивно як на грошовому прибутку, так і на реалізації власних професійних амбіцій.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що події останніх місяців, які суттєво ускладнили відносини України та Російської Федерації, а також викликані цим зміни у законодавстві РФ по відношенню до трудових мігрантів, виступають суттєвим чинником, що веде до зміни напрямків трудової міграції на-

селення Сумської області та потенційно-професійного складу мігрантів. Можна очікувати також зменшення потоку мігрантів до Росії та активізацію виїзду на заробітки до країн Європи, яка прийматиме молодшу і більш освічену частину населення Сумської області.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Вплив трудової міграції на формування ринку праці Сумської області та визначення шляхів забезпечення економіки області кваліфікованою робочою силою: звіт про результати виконання науково-дослідної роботи. – Суми: Сумський держ. ун-т, 2008. – 103 с.
2. Гастарбайтери почали залишати Росію через курс рубля та іспит з мови [Електронний ресурс] // Мережеве видання «Інтерфакс». – 2014. – Режим доступу: <http://www.interfax.ru/russia/414238>
3. Економічна активність населення за матеріалами вибіркового обстежень (річні дані). Статистична інформація [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Изменения в законодательстве [Электронный ресурс] // Федеральная миграционная служба РФ. – Режим доступа: http://www.fms.gov.ru/foreign_national/izmenzakon/
5. Малиновська О.А. Трудові мігранти з України в країнах ЄС та їхні перекази на батьківщину у післякризовий період / О.А. Малиновська, І.П. Майданік // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент: збірник наукових праць / Ред. кол.: Євтух В.Б. (відп. ред.). – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. – Вип. 11. – С. 125-143.
6. Перспективы миграции населения из Украины в Россию в свете украинского политического кризиса [Электронный ресурс] // Российский совет по международным делам. – 2014. – Режим доступа: http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=3530#top
7. Трудові мігранти з України скоріш за все пойдуть до Польщі [Електронний ресурс] // Преса України. – 2014. – Режим доступу: <http://uapress.info/ru/news/show/29601>

Стаття надійшла до редакції 13.01.2015

REFERENCES:

1. Vpliv trudovoyi migratsiyi na formuvannya rinku pratsi Sumskoyi oblasti ta viznachennya shlyahiv zabezpechennya ekonomiki oblasti kvalifikovanoyu robochoyu siloyu: zvit pro rezultati vikonannya naukovu-doslidnoyi roboti (The impact of labor migration on the labor market formation of Sumy region and identification of ways to ensure regional economy skilled workforce). – Sumi.: *Sumskiy derzhavniy universitet*, 2008. – 103 p.
2. Gastarbayteri pochali zalishati Rosiyu cherez kurs rublya ta ispit z movi: merezheve vidannya «Interfaks» (Migrant workers began to leave Russia because of the ruble and exam language). – 2014. – Regime to access: <http://www.interfax.ru/russia/414238>
3. Ekonomichna aktivnist naseleennya za materialami vibirkovih obstezhen (richni dani). Statistichna informatsiya: Derzhavna sluzhba statistiki Ukrayini (Economically active of population according to the sample surveys on materials). – Regime to access: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Zmini v zakonodavstvi: Federalna migratsiyana sluzhba RF (Changes to the law). – Regime to access: http://www.fms.gov.ru/foreign_national/izmenzakon/
5. *Malinovska O.A., Maydanik I.P.* Trudovi migranti z Ukrayini v krayinah ES ta yihni perekazi na batkivschinu u pislyakrizoviy period (Migrant workers from Ukraine in the EU and their money transfers home in the post-crisis period). *Mizhnarodniy naukoviy forum: sotsiologiya, psihologiya, pedagogika, menedzhment: zbirnik naukovih prats.* – Kyiv, 2012, no. 11, pp. 125-143.
6. Perspektivi migratsiyi naseleennya iz Ukrayini v Rosiyu v konteksti ukrayinskoyi politichnoyi krizi: Rosiyska rada z mizhnarodnih sprav (Perspectives of migration from Ukraine to Russia in the context of Ukrainian political crisis). – 2014. – Regime to access: http://russiancouncil.ru/inner/index.php?id_4=3530#top
7. Trudovi migranti z Ukrayini skorish za vse poyidut do Polschi (Migrant workers from Ukraine are most likely to go to Poland): *Gazeta «Presa Ukrayini»*. – 2014. – Regime to access: <http://uapress.info/ru/news/show/29601>

Павленко Ганна Володимирівна – аспірант
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Адреса: 61022, м. Харків, Майдан Свободи, 4
E-mail: pavlenkoanya@rambler.ru

Pavlenko Hanna Volodymyrivna – postgraduate
V. N. Karazin Kharkiv national university
Address: 4, Maidan Svobody, Kharkiv, 61022, Ukraine
E-mail: pavlenkoanya@rambler.ru